

Citation:

H.J. Jordan, Levensbericht H.F. Nierstrasz, in:
Jaarboek, 1937-1938, Amsterdam, pp. 195-198

LEVENSBERICHT

VAN

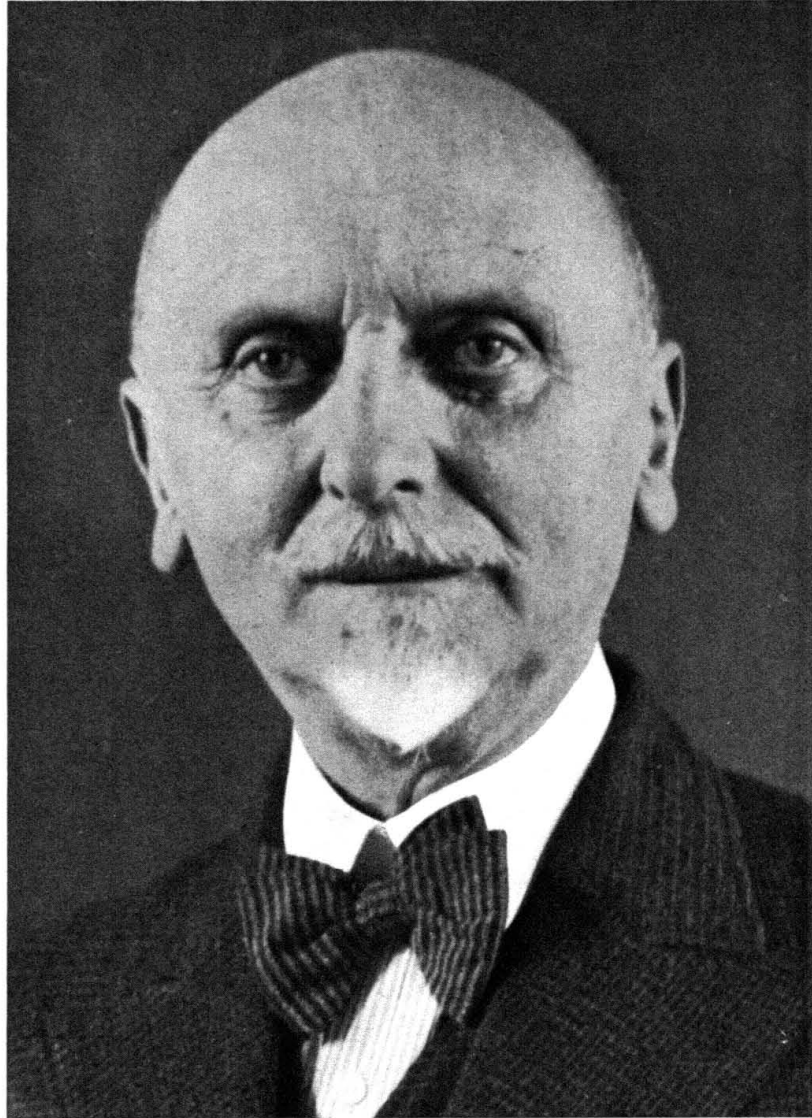
H. F. NIERSTRASZ

(30 Juni 1872—6 September 1937)

Op 6 September 1937, gedurende een vacantiereis naar Ragaz, is Dr. H. F. Nierstrasz, hoogleeraar in de zoölogie en de vergelijkende anatomie aan de Utrechtsche Universiteit, plotseling overleden. Nierstrasz heeft, vooral wegens zijn groote bescheidenheid, het leven van een stillen geleerde geleid; hij wenschte niet een groote rol in het openbare leven te spelen. Te meer is het voor den schrijver dezès een voorrecht op de groote beteekenis van Nierstrasz als wetenschappelijk man, als academisch leeraar en niet het minst als mensch te mogen wijzen.

Nierstrasz werd 30 Juni 1872 te Rotterdam als zoon van den notaris R. H. Nierstrasz geboren. Na het eindexamen aan het gymnasium Erasmianum in zijn geboortestad te hebben afgelegd, studeerde hij te Utrecht in de jaren 1892—1902. Zijn doel was, geneesheer te worden en inderdaad heeft hij het candidaatsexamen in de geneeskunde afgelegd. Echter zag A. A. W. Hubrecht in hem zoodanige begaafdheid voor zuiver wetenschappelijk werk, dat onder diens invloed Nierstrasz tot de dierkunde overging.

Van zeer grooten invloed op zijn levenswerk werd het deelnemen aan de Siboga-expeditie in de jaren 1899 en 1900. Hierbij heeft Nierstrasz zeer veel materiaal verzameld, waarmee hij zich zijn geheele verdere leven heeft bezig gehouden. In de eerste plaats leverde dit materiaal hem het onderwerp voor zijn dissertatie „The Solenogastres of the Siboga Expedition”, waarop hij 30 Juni 1902 promoveerde. Van 1900—1906 was Nierstrasz leeraar aan het gymnasium te Amersfoort, terwijl hij van 1904—1910 lector aan de Rijks Universiteit te Utrecht was en tevens aan de toenmalige Rijksveeartsenijschool zoölogie doceerde. In 1910 volgde hij zijn leermeester Hubrecht op als gewoon hoogleeraar te Utrecht, met leeropdracht voor zoölogie, vergelijkende anatomie en diergeografie. Hij aanvaardde het nieuwe ambt op 18 April met een redevoering



H. F. Nierstrasz, 30 Juni 1872—6 September 1937.

Cliché Archives Néerlandaises de Zoologie.

over de specialisatie in de zoölogische wetenschap. In het cursusjaar 1924—1925 was hij rector magnificus. 15 Mei 1930 werd hij tot lid van de Koninklijke Akademie van Wetenschappen te Amsterdam benoemd. Zooals reeds gezegd, is het hoofdwerk van Nierstrasz gegrondvest op de resultaten van de Siboga-expeditie. Hij bewerkte behalve de Solenogastres, de Chitonen, de Nematomorpha, de parasitaire Prosobranchiata, de Anisopoda en de Epicaridia van de Isopoda genuina.

Als wetenschappelijk onderzoeker werd Nierstrasz gekenmerkt door zijn sterk intuïtief vermogen. Dit maakte het hem mogelijk om de organisatie van de verschillende diergroepen als een geheel op te vatten, en de afzonderlijke organen te begrijpen als het ware uit hun kiem, d.w.z. uit den eenvoudigsten vorm, waarin zij bij bepaalde diergroepen optreden. Klassiek zijn zijn resultaten over de genese van het hart, verkregen door de studie der Solenogastres. Bij deze dieren vond hij een hart in den eenvoudigsten vorm, dat de taak heeft het bloed uit de kieuwstreek naar de kopstreek te pompen bij een organisme, waar het bloedvatensstelsel zeer eenvoudig en bijna geheel open is.

Dit pompje is een gedifferentieerde dorsale goot in den wand van het eierzakje, zoodanig daarin ingebed, dat dit zakje tevens tot pericard wordt. De morphogenese van het volmaakt als orgaan geïndividualiseerde hart van „hogere” dieren uit deze eenvoudige kiem en tevens de wijze van ontstaan van één orgaan (het hart) uit een ander (het eierzakje) was hierdoor gevonden. Wie zich met de vraag naar het ontstaan van organen in de evolutie der dieren, meer in het bijzonder met de genese van het hart bezig houdt, zal van de resultaten van Nierstrasz als basis moeten uitgaan.

Een soortgelijke genetische visie paste Nierstrasz toe bij de studie van mollusken die bij echinodermen parasiteeren. Hij kon een reeks van minder tot meer volmaakte parasieten beschrijven, waaruit de toenemende invloed van het parasitisme op de organisatie bleek.

Hij vond bij minder aangepaste soorten bestanddeelen van parasitaire organen, welke eerst bij meer aangepaste soorten hun volledigen vorm en functie verkrijgen, zoodat men

hier van „prospectieve evolutie” kan spreken.

Voor Nierstrasz' intuïtieven geest is leven een eenheid, die weliswaar analyseerbaar is, maar nimmer alleen uit haar deelen begrepen kan worden. Het organisme is geen som van deelen, maar een veeleenheid of, zooals hij zich uitdrukt: „Wij hebben niet te maken met een veelheid van eenheden (n.l. cellen), maar met een eenheid van veelheden” (Celleer en evolutie, rectorale rede 1925). Dit eenheidsstandpunt kenmerkt ook zijn vergelijkend anatomisch werk. Nierstrasz was in den besten zin van het woord vergelijkend anatoom. De artistieke eenheid van zijn eigen wezen drong hem ertoe, door vergelijking de onafzienbare veelheid der levensvormen tot één groote eenheid te ordenen. De eenheid van organisatie, die zich in elke diergroep uit, vormde het centrum van zijn belangstelling, evenzeer als het onderlinge verband tusschen verschillende diergroepen. Maar tegenover den wensch, eenheid te vinden, stond zijn uitermate eerlijke zelfcritiek: nooit heeft hij schijnbare phylogenetische reeksen opgesteld, door die kenmerken der soorten buiten beschouwing te laten, die zich tegen een dergelijke ordening verzetten. Hij wist zeer goed, dat, al is een ordening der dieren mogelijk, deze nooit zoodanig kan zijn, dat men de soorten in eenvoudige lijnen kan rangschikken. Indien men zich tot bepaalde kenmerken der soorten beperkt, verkrijgt men overtuigende evolutielijnen; indien men echter andere kenmerken aan een dergelijke orde toetst, dan dient aan elke soort een geheel andere plaats te worden toegewezen, dan zij in de eerste orde inneemt. De totaliteit der eigenschappen van alle soorten eener groep moet den indruk van een „kris-kras evolutie” wekken. Met dit gezegde heeft Nierstrasz bij gelegenheid van zijn onderzoek over de Isopoda, op de hem eigen drastische wijze front gemaakt tegen het onwetenschappelijke simplisme van talrijke evolutionisten. Simplisme is een der grootste vijanden van de wetenschap en Nierstrasz heeft veel gedaan om het op zijn gebied te bestrijden.

Van zeer bijzondere beteekenis was Nierstrasz als academisch docent. Er bestaan twee soorten van academisch onderwijs. Dit onderwijs kan zijn hoofdzakelijk analytisch, maar daarnaast

bestaat een uit analyse en synthese opgebouwd onderwijs. Het analytische onderwijs rafelt de werkelijkheid tot feiten uiteen, en weet het geïsoleerde in gemakkelijk te begrijpen vorm voor te dragen. Een synthetische, meer artistieke geest, als die van Nierstrasz, ziet overal het geheel, begrijpt dat de geïsoleerde feiten, indien niet gesynthetiseerd, nimmer inzicht kunnen geven. Zijn colleges spraken in de eerste plaats tot de verbeelding van zijn leerlingen, waarin onmiddellijk uit de veelheid der feiten, die hij in bewonderenswaardige grondigheid gaf, het beeld der organisatie moest ontstaan.

Meesterlijk zijn de deelen die Nierstrasz voor het leerboek der vergelijkende ontleedkunde en voor het leerboek der algemeene en der bijzondere dierkunde heeft geschreven. Zij zijn voorbeelden voor synthetisch geschreven didactische boeken.

Omdat voor Nierstrasz wetenschap niet alleen een kwestie was van verstand, maar ook van gemoed en omdat het gevoel zich steeds aan een geheel hecht, nam hij geen genoegen met een dierkunde, die slechts in brokstukken werd onderwezen. Dierkunde was voor Nierstrasz de leer van het dierlijk leven als geheel en van die leer mocht niets gemist worden. Zoo maakte hij het mogelijk, dat ook andere onderdeelen der dierkunde dan die welke door hem beoefend werden, gedoceerd konden worden en dat daarover onderzoek kon worden verricht.

Nierstrasz was wars van alle reclame; daarom wisten slechts zijn leerlingen en zijn naaste collega's welk een bewonderenswaardige opbouwende kracht hij aan de Utrechtsche Universiteit schonk.

Slechts zijn vrienden wisten met welk een oprecht en waarachtig mensch, met welke fijne ziel zij te maken hadden. Zijn teer en uiterst gevoelig gemoed trachtte hij vaak onder een masker te verbergen. Wij mochten door dit masker heen het schoone zien, dat er zich achter verborg. Voor ons, zijn medewerkers, beteekent zijn dood het onherstelbaar verlies van een persoonlijkheid, die vele jaren lang zijn stempel heeft gedrukt op de beoefening der dierkunde aan de Utrechtsche Universiteit.

H. J. JORDAN.